

ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST

Přes rychlý rozvoj nových forem komunikace má stále fundamentální a nezpochybnitelný význam pro studium i praxi čtenářská gramotnost. Ovšem pojetí gramotností se v posledních letech významně mění. Dnes se klade důraz na to, že (funkční) gramotnost jedince není vlastnost, kterou by jedinec získal jednou pro vždy v „elementárních“ třídách základní školy a pak už ji trvale „vlastnil“. Spíše se jedná o kompetenci, kterou každý z nás má v určitém stupni, která se trvale vyvíjí a již je nutno podporovat a systematicky rozvíjet po celou dobu školního vzdělávání. Dosažený stupeň gramotnosti se konkrétně projevuje v tom, s jak obtížnými problémy či testovými otázkami si žák poradí.

V případě čtenářské gramotnosti se v šetření PIRLS 2011 ukázalo, že v České republice sice máme poměrně dobrý průměrný výsledek, ale ve srovnání s jinými zeměmi jen poměrně nízké procento žáků 4. ročníků dosahuje nejvyšší úrovně této kompetence. Pokud jde o patnáctileté žáky končící základní vzdělávání, nejnovější informace, které jsou k dispozici o čtenářské úrovni našich žáků, pocházejí z šetření PISA 2012, jehož výsledky byly publikovány v prosinci 2013. Doplnily tak ucelenou řadu srovnatelných dat získávaných v tříletých intervalech již od roku 2000. Tyto informace ukazují, že přes nemalé úsilí řady občanských iniciativ, akademiků i státních orgánů a organizací se z dlouhodobého pohledu celkové výsledky našich patnáctiletých žáků ve čtenářské gramotnosti nezlepšily, ačkoli po období celkového propadu nastal pozitivní obrat. Je vidět, že rozvoj čtenářské gramotnosti zůstává pro naši školu nadále velkou výzvou.

Čtenářská gramotnost obsahuje více dílčích dovedností. Nejde jen o často zmiňované vyhledávání explicitně vyjádřených informací v textu (to pro naše žáky nepředstavovalo v mezinárodních šetřeních tak velký problém, jak se někdy soudí), ale také o schopnost přečtené interpretovat a text zhodnotit z hlediska obsahu, formy i funkce, kterou plní v komunikační situaci. I když jsou někdy dovednosti zjednodušeně stavěny proti vědomostem, právě u těchto „vyšších“ dovedností se projevuje, že výrazně závisejí i na bohatství poznatků, které má čtenář k dispozici z jiných zdrojů, školních i mimoškolních. Právě tak je potřeba, aby žáci uměli pracovat s různými typy textů (souvislými, nesouvislými i složenými z více pramenů; majícími klasickou „papírovou“ nebo – a to stále více – elektronickou podobu). To ukazuje, že za rozvoj čtenářské gramotnosti nemohou nést odpovědnost jen učitelé českého jazyka, ale musí být rozvíjena i při práci s různorodými texty v jiných vyučovacích předmětech.

Krátce se ještě zastavme u formátů otázek. Mezinárodní šetření obsahují kromě otázek s výběrem odpovědi také otevřené otázky s tvorbou odpovědi, tedy takové, kde žáci formulují odpověď vlastními slovy, parafrázuji obsah textu nebo jej vztahují k informacím, které nejsou v textu obsaženy. Tento typ otázek do jisté míry testuje i vyjadřovací (produkční, formulační) schopnosti žáků. Setkali jsme se s tím, že i když jsou takové otázky v našich učebnicích zařazeny, učitelé nepožadují po žácích jejich písemné vypracování nebo jim k němu neposkytují hodnotící zpětnou vazbu. Je pravda, že vyhodnocování žákovských odpovědí na otevřené otázky je podstatně složitější, avšak jejich přínos pro rozvoj žákova vyjadřování a myšlení je nezastupitelný. Přimlouváme se proto za pečlivé vypracování odpovědí na tyto otázky žáky a za dostatek času na kritickou diskusi o řešeních ve třídě.

Povaha čtenářských úloh neumožňuje vybrat jen ty, které se přímo vážou např. k dovednosti posouzení textu, jako jsme to mohli učinit u zbývajících dvou gramotností. Několik různých otázek se totiž vždy váže na společný, více či méně rozsáhlý vstupní text. Proto jsme do naší sbírky vybírali úlohy, které reprezentují širokou škálu typů textů a kladou důraz na různé dovednosti tvořící dohromady čtenářskou gramotnost.

Pro první stupeň jsou podle autorů určeny tyto úlohy:

Antarktida
Myši vzhůru nohama
Hledání potravy

Pro druhý stupeň jsou podle autorů určeny úlohy:

Balón
Macondo
Magalhães
Dárek